

ÚJABB ADALÉKOK
A MOLDVAI
CSÁNGÓK NYELVJÁRÁSÁHOZ.

IRTA
RUBINYI MÓZES.

KÜLÖNNYOMAT A MAGYAR NYELVÖRBŐL.

BUDAPEST.

AZ ATHENAEUM IRODALMI ÉS NYOMDAI R.-T. KÖNYVNYOMDÁJA.

1902.

I. Bevezetés.

Egy nyelvjárás lelkiismeretes és sokoldalú megfigyelése nem éppen a legkönnyebb feladatok közé tartozik. Még anyanyelvjárásunk pontos megrajzolásához is kevés egy pár heti jegyeztetés. A közvetett úton való nyelvjárás tanulmányozás alatt nem ahhoz kapunk adatokat, amihez akarunk, hanem ami éppen véletlenül előfordul a beszédben. Egyenesen kérdezni csak óvatosan szabad egy-egy nyelvjárású sajtóságra — legfeljebb a szógyűjtésnél tehetjük, ott sem minden veszedelem nélkül, — mert könnyen gyűjtünk ily módon múló, mesterkélt vagy éppen célzatosan hamis adatokat.

Hogyne volna hát kevés ez az idő az ország határain kívül eső nyelvjáráshoz, ahol a kis időben is még kevesebb alkalmunk lehet a gyűjtésre. S a moldvai csángóknak földrajzi fekvése is csak nyújtja e feladatot. Nem csoda tehát, ha tavalyi utam után hagytam ott annyit, amennyi elég lesz ezúttal egy majd akkora leíráshoz, amilyenben a tavalyi Nyelvőrben feldolgoztam első utam nyelvészeti eredményeit, — ha ugyan nem nagyobbhoz.

Második csángó utamon járt ösvényen, magam járta ösvényen haladtam mind a valóságban, mind a beszéd megfigyelésében. Azonban nemcsak javítottam, hanem jelentékeny új anyagot is gyűjtöttem.

Nyelvjárásunk történetéről, helyzetéről, most már e helyen felesleges szólanom. Hiszen e két utamról szóló etnográfiai, történeti és egyéb közléseim ugyanis többé-kevésbé ismeretesek lesznek már. Mégis jónak látom ezúttal nyelvjárású térképet csatolni e dolgozatomhoz, amelyben a csángó falvak fellelhetők, hogy legalább a nagyobb csángó falvak helyzetéről tájékoztathassam az érdeklődőket. (Térképemen a magyar helységek nevét fekete karika jelzi.)

Utamat ezúttal is Akadémiánk nyelvtudományi bizottságának s a Nyr. szerkesztőségének támogatásával tettem meg, tehát most is őket illeti első sorban köszönetem; de bajos lett volna nagyon, tán lehetetlen is ez az utam, ha nem fogadott volna olyan igazi magyar vendégszeretettel immáron egyik legkedvesebb barátom: Mártanas Antal, szabófalvi csángó gazda.

Végül egy új dolgot próbálok ezúttal bevinni a nyelvjárás-tanulmányba. Az ú. n. *negatív nyelvjárásai sajtásokoknak*, vagyis annak a megemlítését értem, hogy mely nevezetes köznyelvi, vagy nyelvjárásai sajtáság nincs meg a tárgyalt nyelvjárásban. Még rendszeresen ezt nem tehettem, de nagyon fontosnak találnám a negatív sajtásokok kellő kiemelését, *tudatos* gyűjtését a nyelvjárásokban, mert különösen a szókincs terén sok szó történetének homályára fényt deríthet a megfigyelés ez új oldala.

II. Hangok.

M a g á n h a n g z ó k. A hangtani sajtásokok pótló átvizsgálása után azt kell mindenekelőtt kiemelnem, hogy az Adalékaimban említett hangváltozásokat, amelyekre több példát idéztem: (*é ~ e*, ill. *é ~ i, i*; kettőshangzók; *á, â*; hangzárulás) bátran nevezhetjük nyelvjárásai hangtörvényeknek, mert ezek általános hangtani sajtásokok. A nyelvjárásai sajtásokoknak, egyes szóalakokon észlelhető hangváltozásoknak általánosítása egyik legnagyobb hibája a magyar nyelvjárás-tanulmánynak, ez tett tavaly túlságosan óvatossá.

Az *o* és *u* hangok közti átmeneti fokok, a félig zárt *o* és *ö* hangok is megvannak nyelvjárásunkban. Tavaly megemlítettem őket, ezúttal példákkal is szolgálhatok: *odu, tó, hó, kő, velő* stb.

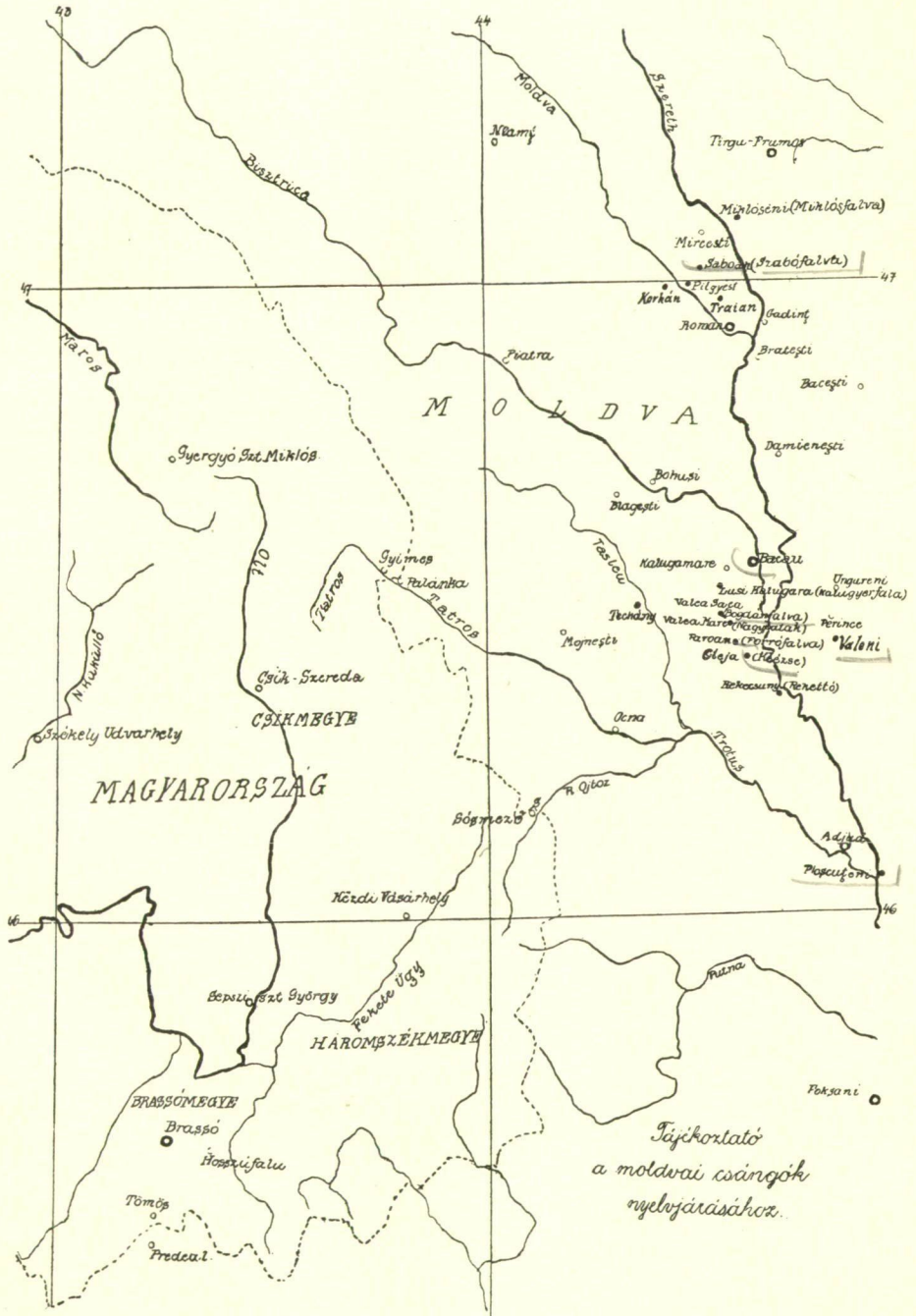
Végül új magánhangzói sajtásága e nyelvjárásnak az, amit már tavalyi utamon is megsejtettem, de nem mertem határozott alakban kimondani: t. i. a labiális illeszkedés teljes hiánya. Példáim gyűjtésében különösen gyakoriak azok az alakok, amelyekre *ö-s* szótagra nem labiális *é* hang következik. Példák a szótövon belül: *ökér, kölcsenéz, örél, büdössz, güzöss, pünkösd*; a ragozásban: *türek, kötött, düssön* (gyűjtsön), *döglött, szökött, bögett, füstöt, ökrök* stb.

M á s s a l h a n g z ó k. Az ínyhangok kérdése csak adatokban bővíthetett második utam után, hiszen tavaly elég kimerítően és pontosan jellemeztem nyelvjárásunk ez érdekes sajtáságát.

Principi

np

~ Kétszóli
20.?

E hangoknak -- amint egyéb csángó sajátságoknak is -- nyelvészetünkbe való rendszeres beiktatása csak hosszabb s alaposabb munkának lehet az eredménye, de már ma is megemlíthetjük azt az érdekes nyelvi tényt, hogy e hangok az oroszokon kívül néhány olasz nyelvjárásban is megvannak, amint erre már Volf György is rámutatott éppen *Kiktől tanult a magyar írni, olvasni* című alapvető értekezésében.* — Példák:

s ~ s': sás, hasít, ásít, mos, ves, as, só, vas, ezüst.

Meg kell még jegyezni, — mint a nyelvjárástanulmány útvesztőjének megint egy új ösvényét — hogy az asszonyok erősebben palatalizálnak, mint a férfiak.

cs ~ s: sillag, sündes, sán (csán, csinál), savar, surrog (csurog), seremag (cseremag: makk), siklik (csuklik), kusa (kucsa, kutya), paradísom, popus (papucs).

A *dzs* is olyan ritka a magyar hangtanban, hogy tavaly magam is csak kételkedve írtam le róla jegyzeteimet. Pedig még jobban el van terjedve, mint ahogy hittem. Nem egészen az a palatalis *dzs*, amely a köznyelvben leginkább török jövevényszavakban él (*dzsida* stb.), mert pontosabb megfigyelés után azt vettem észre, hogy e hangban több a spirans elem, mint az explozív, kicsi benne a keménység, úgy hogy sokszor tiszta *zs*-nek hangzik. Pl. *madzsar, dzsermék, tándzsór, özvidzs* és *csérdzs*; igék: *médzsék, megdzsul* (gyógyul), *dzsug* (*d > gy > dzs*).

A *v* két magánhangzó közt nem esik ki; csakhogy a rés képzése olyan gyenge s oly rövid időre terjed, hogy a *v* alig hallható. Az ember eleinte azt hiszi, hogy azt mondják *ós*, pedig ez *oos*, illetőleg *o'os*: avas. Épp így: *ró, roó* e h. *rovó*; *hón, ho'on* e h. *havon*.

A *j*-t *u* helyettesíti e szavakban: *ziu, riu, hiu*; és alig lehet hallani két magánhangzó közt: *én*.

A magánhangzón kezdődő szavak névelőjének *z*-je egészen összeforr a szóval, pl. egy csángó így nevezte meg testrészeit: *z'all, z'ajak, z'in*. (E szavak nem kizárólag e formában fordulnak elő s úgy látszik csak olyan esetekben, amikor a köznyelvben a

* Tavalyi utam idején Weigand, a híres német tudós is Romániában járt s azt a nézetét nyilvánította, hogy ezek a csángók már csak azért sem magyar eredetűek, hanem valamely kún törzs ivadéka, mert a csángók a magyar nyelvnek nem egy hangját ki sem tudják ejteni s úgy beszélnek nyelvünket, mint a gyermekek, akik még csak most próbálgatják a nyelv hangjait.

! Weigand!

szó névelővel állana. E *z* hang tehát a köznyelvi névelő helyettese, s így a tőalaktól külön kell választani.)

Bergovánban, kizárólag e faluban, ez a furcsa hangátvetés járja: *ramad*, e h. *marad*.

III. Szóalakok.

Képzők. (A szóösszetételek példáit nem osztályozom szét: együtt közlöm a többi tájszavakkal.)

Példák az igeképzőkre: *megvétődzik* (megtéved), *haladkozik* (versenyez), *kérődik* (kérőzködik), *dicsérekedik* (dicsekedik), *kivilágodik*, »*régvel, midőn kivilágodott,*« *csánul* (készül), *levarrul* (leszakad a ruhanemű), *megjobbondul* (megjavul a beteg állapota); *futaz* (futkos), *piccsókáz* (pityókat szed); *csépeng* (csepeg); *hítat* (hivat).

Névszóképzők: *elevenszíg* (élő lény), *vagyonszág* (vagyon), *termettszíg* (teremtmény), *köszentlen* vmitül (elégedetlen vmivel), »*ember köszentlen zilü napaitól, odoszökött, is kértin, aggya oda neki . . .*«

Ragok. Egész elkerülte tavaly a figyelmet az *eli* névtű, amely a moldvai csángók nyelvjárásában szinte raggá válik; jelentése: felé. Pl.: *nálunkeli*: nálunknál; »*itteli* mennyünk, nem *tuleli,*« »*otteli* mászkint mennék »*órák.*«

A *-hoz, -hez, -höz* ragnak csak *-höz* alakja használatos. Tehát »*ménén Martináshöz*« nem »*múló jelenség,*« nem hiba, hanem általánosan megőrzött régiség, ami nyilvánvaló különben a *héz* alak tanúsága szerint is. — A *-nak* rag időjelentése: »*Észünk délnek, eszünk esztének, mincsak ebéd*« — az *ebéd* szó fogalmi körének magyarázata.

Középfok-alakok: *hamarkább, lütöbb* (lejtősebb). A *-szor -cor* alakban hangzik zárhangok után: *szokcor, szokobcor*.

Eltérő tőalakok: *szedere, rondzsa* (ruha), többesben *rondzsák, fészek*, többes *fészek*; *joho, ésszeni*; *pénz* teljesebb tőalakja a tárgyesetben; *pénzét*; *l'ev*(lé), *h'ev, nev* (néhány *v-tő* többes száma *v-telen*, okát l. a hangtanban). *Dëru* (daru) többese: *dëruk, gyokor: gyokrok*.

Igeragozás. A harmadik személyű *n*-nel kell kezdenünk, minthogy egyike a legfontosabb csángó nyelvsajátságoknak. S ezt annál is inkább meg kell tennünk, mert tavaly itt is szűk körre szorítottam e rag elterjedtségének határait. A harmadik személyű *-n* rag — amint újabb szöveggyűjtésemből is nyilván-

való — általánosan el van terjedve az északi csángók beszédében, a tárgyas ragozásban. Pl. *hosztán, felejtettin, megszenteltén, megkereszteltén; szeretin, értin, megállítán* stb. stb., l. a szövegeket.*

Szinnyei József az új *Finnisch-ugrische Forschungen*-ben (Über den Ursprung des Personalsuffixes -n im ungarischen) arra az eredményre jut, hogy a harmadik személy a finn-ugor nyelvekben eredetileg csak az imperativusban volt a személyraggal megjelölve, a többiben ragtalan volt. Szerinte a magyar -n is eredetileg csak az imperativusban volt meg, s innen vivődött át az indikativusba. Ha a moldvai csángóknál az -n kivétel nélkül ragja volna a harmadik személynek, akkor a Szinnyei elmélete tarthatatlan volna, mert inkább hihető, hogy ez az -n eleinte általános volt, — s ez állapot megvan ma a csángóknál, — s csak a nyelvtörténet folyamán zsugorodott össze elterjedtségének köre a *vagyon, meggyen*-féle igékre s a fölszólító módra, mintsem hogy fordítva emez hatolt volna be a jelentő módba. A dolog azonban úgy áll, hogy ez az -n ma a moldvai csángóknál csak a tárgyas ragozásban szerepel, az alanyiban nem. Most már az a kérdés merül fel, nem kell-e az -n rag tárgyalásában külön megfigyelni az alanyi és tárgyas ragozást? s a fejlődésnek mely irányában jutott el a moldvai csángók nyelvjárása mai állapotáig? Benne tovább terjedt volna az imperativus hatása, mint a magyar köznyelvben? Avagy igazán régiességet őrzött meg e nyelvjárás? Nagy kérdések ezek, amelyekre a döntő feleletet így rövidesen — egy nyelvjárás-tanulmány szűk keretében — megadni bajos dolog.

A többes számban, szintén a tárgyas ragozásban, hiányzik a *j* az első személyben: »*mük eldütük gyépüt*»; »*megaduk pénzét bojnernek*»; »*megütük a papot, kiverük a babot*.«

A tavaly ismertetett potenciális mellett még egy új módja van a moldvai csángók nyelvjárásának. Ez a mód két részből áll: segédigéje a *volt, ólt*, mellette az ige fölszólítóba kerül, s e módban az ige azt jelenti, hogy a cselekvés, vagy állapot majdnem bekövetkezett, csepp híja, hogy be nem következett. Pl.: *Ólt egy éen meghaljak*: egy éjjel majd meghaltam; *ólt eltörjem hátamot, vala megfulladozzon* . . .

* Így Mártanas leveleiben is: »el köldetik [küldötték] a tavalis a Mulduvai vesztetet magyar csangukhoz meg látagasán is a zania nélviket fel égyezin [feljegyezze] is fel irián«; »szivesen kirem fogogyánel« [fogadjá el arcképünket].

nb

nb

Személ
Ny!

Igei kifejezésnek lehetne nevezni azt a szerkezetet, amely az *úr* főnévből s a lét-igéből van összetéve és lehetőséget jelent. Tavaly is megemlítettem a *nem ura*, *ura*-féle alakokat, de szorgosabb vizsgálat után azt vettem észre, hogy ez valóságos egybeforrott ige-kifejezés, amelynek rendes ragozása van. Igen gyakori a tagadó alak:

nem *uravagyok* egyem, (egyberántva: *uraok*): nem ehetem;
 nem *uravacc* egyél: nem ehetel;
 nem *ura* egyék (egyberántva: *uregyék*): nem ehetik;
 nem *uravagynunk* (v. *nem ura*) együnk: nem ehetünk;
 nem *uravattok* (vagy *nem ura*) egyetek: nem ehettek;
 nem *urának* egyenek: nem ehetnek.*

A befejezett cselekvés *uraultam*, *uraultál* stb.

Pl. »*Ludesukmonyok, melikekbül uravacc kikotoly csitkukot*;
 »*Nem uravacc?*« Felelet: »*Ura! ura!*«; »*Ura meg isz lássza*« stb. *Ízik* (trüsszent) ragozása: *ízom, ízol, ízik, ízunk, íztok* stb., *íztam* stb.

Riu ragozása: *riwok, riusz, riu, riunk, ritok, rinak; riutt* stb.

IV. Mondattan.

Tavaly egy kissé mostohán bántam el a csángó mondattan egyik legfontosabb kérdésével: a szórenddel. Most e hibámat annál is inkább módomban van jóvátenni, mert második utamon különösen megfigyelés alá vettem a szórendet, sok példát gyűjtöttem, s mert megvan immár a jó vezető fonal e kérdésben: Molecz Béla *A magyar szórend történeti fejlődése* című munkájában.

Ő koronatanunak használja a csángó nyelvjárást Kicskával és Munkácsival szemben. Dicséretére legyen mondva, hogy ilyen nagy egyútonjárók mellett ő jutott el a helyes célhoz, mert újabb példáim teljesen az ő álláspontját igazolják.

Az igének és meghatározóinak viszonyát tekintve ugyanis ma az a szórendi szabály nyelvünkben, hogy minden olyan szó, amely az ige értelmének megbővítésére, megvilágosítására szol-

* Mártanas A. is így szól a Nyr. szerkesztőjéhez intézett levelében: »Nogyon akartuk, ke [hogy] ilen fiatal magyar embert bé köldetek hozánk Mulduvába is jó szemvel látogatat nőnket [minket] is míg inkább szeretnök há több magyar urak szoknák nálunkeli jöni, se [s] há nem urának más kint szegisik csángókat [= ha másként nem segíthetik a cs.], mákár [oláh *măcar*: legalább] a jó beszidvel meg támasák [támasszák, támogassák], is jó szemvel meg lásák, mert nőnk is magyar emberek vagyónk.«

neve!

gál — minden meghatározója — az ígét mind az állításban, mind a tagadásban megelőzi. Ma azt mondjuk: Mátyás *igazságosan uralkodott*. A régi nyelvben is határozottan megvolt e szórend. De emellett volt egy másik is, amely szerint az ige mindig megelőzte meghatározóit. Mondták tehát, mint az előbbi mondat egyértékesét, ezt is: Mátyás *uralkodott igazságosan*.

Ha most világosan kimutatjuk, — amint ezt egy csapat példával Molecz megtette — hogy ez utóbbi szórend megvolt a régi nyelvben, s ugyancsak ez a szórend ma élő nyelvjárásban, a moldvai csángók nyelvjárásában is megvan — amint megfelelő s újabb oldalról vett példákkal megerősíthetem — akkor csak nyilvánvaló, hogy e sajátság régiességének megtagadása hiba volt Munkácsitól, s éppúgy tarthatatlan a Kicska véleménye is, aki oláh eredetűnek tartja e szórendet.

De a moldvai csángók nyelvjárásában még teljesebb mértékben megvan e sajátság, mert ez esetekben az igekötő is az ige után kerül, s ez természetes is, hiszen az igekötő is csak egyik közelebbi meghatározója az ígének.

Igekötős példák: »Nálunkeli *kelnék fel* ez emberek jó régvolt, sz *ménnek sz'énáért*; menny, mert oszt *haragszom meg!* akkor mászikok szóltak, ke nem lehet, mert e *kő mocsigájul meg*, sze míg e világ, nem lesz szépen; majtyig *mondom meg* ez embéremnek, mennyen ki, s hajcsen ki *'utra*; *'után* osztán *fogjuk szórni meg*; mennyetek bé, mert *haltok meg!*«

Egyéb példák: »*Áll essőre* üdő, az mihánt alhatnám; ha *'ember meglászul hamar*, sz *eszik jó régvél*, — nem ront (árt); osztán akkor *ménnek második este is bizvásan oda*; egy darabtol látán, ke nem jó ki e csitku, *megehezett dorcsi*, hod lebetegedett; kotonák *indultak verekedészbe*; *édzs cigánka meggyült* *édzs csangóval*, melik csangó *hosztot vala szekerébe bosztánt*; bétettek rossz boskort cserpenyőbe, hol *volt a lud*; balha *hordozott kilencenkilenc óka vast i lábán*, s ugyisz *téccet neki csunyanak*; okkor *bément észménd 'ográdaba* erővel, is kerdeni foktán.

Ugyancsak ez a szerkezet, a meghatározónak a meghatározandó után kerülése van meg a jelző (értelmező) következő, nem ritka szórendjében: *vagyon márfám, áruló*; *vagyon egy öccsöm, üdlösebb*.

»*Szent Antalkor, tizenharmadik juniba eljöttek ide komáim*«-féle mondatok az oláh nyelv hatását mutatják. Ámde nem szabad felednünk, hogy ma *jun*i szerint csak az olá hul iskolázott ember számítja az időt, az ő szavai pedig nem lehetnek nyelvjárási tanubizonyások.

V. Szógyűjtemény.

Újabb szógyűjtésemet tavaly már ismertetett és megokolt módszerem szerint teszem közzé, csak egy újabb csoportot hozok még be a tájszavak közzé, t. i. a látszólagos tájszavak csoportját. Részint a nyelvjárastanulmányok hangtani rovataiban ugyanis — nem kevés helyet foglalva el, — részint a tájszavak között nem egy olyan szóalakat találunk, amelyek voltaképpen nem tájszavak, hiszen csak egy-két hangban különböznek a köznyelvi alaktól, de közlésük mégis fontos hang- vagy szótörténeti szempontból. A hangtanban ezeknek nincs helyök, mert csak elszigetelten és ritkán előforduló hangváltozásokra szolgálhatnak példákul. S az igazi tájszavak közt sincs helyök. Látszólagos tájszavak tehát azok a tájszavak, amelyeknek csak formája tér el a köznyelvi alaktól és pedig egy, vagy több nyelvjárási hangtörvény együttes behatása miatt.

Megjegyzem még, hogy a gyűjtésnél tekintettel voltam a finn-ugor nyelvek közös elemeire.

abajag: panaszkodik. »*Ű abajgott, ke kihajtották zográdábul.*«
 eladódzik vki után: férjhez megy.
 akar: örül. »*Nagyon akarom, ke, eljött.*«
 alatka: alacsony. »*Mér sánják, olyan alatka házakot?*«
 bacsu, basu: öreg ember.
 balán ember: szóke e.
 báligál: baliga igéje.
 bálmosbélü: (ol. rosa neagra), ennek virágaiból *csáj*-t főznek az asszonyok magzatelhajtásra.
 boboló: jóvendőmondó, mert bab-szemekből jósol.
 bokjéns: cipő (bakkancs?)
 bög: kiált: »*nipokkor bögött riája.*«
 bruszturnivel, lapi (vö. Nyr. 30: 322). ol. scai, nagylevelü bögáncsféle.
 bu nincs, csak *busulás* e fogalomkörrel.
 bunika: ükapa.
 buta: tompa, pl. »*kálán buta.*«
 cenk: 1. kicsi kutya, 2. ügyvéd (megállapodott gunynév).
 császka: pohárka.
 cseremog, seremog: makk.
 csép: amivel ütik, csépelik a babot.
 csik: hegytető.
 csobák: csónak.
 csokán: kalapács.
 csomó h.*
 csücsör-borsó, ol. sibru sor (Nyr. 30: 322.)
 döméd-meg: megtapos, lenyomkod.
 eb h.
 egyszersmind: »*zenyimmel egykoru, egyszersmind születtek.*«
 feketévíz h.**

* h. = hiányzik, nincs meg a nyelvjárásban.

** Most tudtam meg, hogy e szó csak annál az egy háznál használatos, amelynél tavaly hallottam és feljegyeztem. Amint az illető csángó gazda mondta, azért használják, mert nem akarják úgy mondani, mint az oláh, hogyhát: *káfé*, hát *csánta* eszt hogy *feketévíz*. Érdekes adaték a nyelvjárások fordítási elemeihez, s egyúttal a nyelvjárási adatok gyűjtésének veszedelmeihez

felhő h.

fileszárnyik : nyúlárnyék, spárga, Asparagus.

fiú : disznófiú : malac ; »e leány cigánfiu«.

gacsinasipke : vmi veres bogyó [kecskerágó, papsipka, Evonymus?]

gazdaur : »*Monygyúk e gazdának, elmenünk gazdaur!*«

gazdasszony : urasszony.

gondokra áll : gondolkozoba esik »*lány gondokra állott, mere fogjon, ezután mennyen? vaj mászután?*«

meggöncsil : megbök.

guscсар : ádámsutka.

gusztál : kóstol.

gyülés : találkozás. Kivánság is : »*jó gyűlést!*« : szerencsés találkozást! »*Kejmednek vala gyűlése Antónnal?*« találkozott vele?

elgyűjt : gyűssük el »asztalt : le-szedi az asztalt, ágyat elgyűjt : megveti az alvás után.

gyoszom : tavi gyöm (vö. Nyr. 30 : 322.)

hámárabb : »*hámárabb elszenvettin hálált, mint verekegyik*« : inkább.

harmat ; vizharmat : harmat ; hóharmat : dér.

hány h. ; hántat : okádik.

háráb : szekér.

halottság : »moszt e halottságba is kacag« mondá a temetésen a gyászolóra egy méltatlankodó csángó.

hedegöss : cigány : varju.

hép : üt ; »hép neki három tenéret« : pofont ad neki.

him : csik ; masculinum jelen-tése h.

elhimlik : elszóródik.

hintó : bölcső : »ingassa gyermekét hintóba.«

hit : lex, törvény ; a törvényszék neve már oláh : tribunal.

horgossz : lapos gyöngysor.

hösszunap : nappal.

hug : idősebb, s ifjabb, általában leánytestvér, mint öccs.

huny : kacsint.

húz : vonúl, megszáll ; »akkor ki-nyitán e képut, is lehúzott »ográdájába« ; »bucsun komámékhoz huzunk.«

hüvely h.

ilü-nap : dies.

zin : ér ; ér h.

ingat : ringat.

ipertelődik : hány, okád.

itetü : méreg ; »tettil itetüt itelbe, ke nem eszel?«

ízik : trüsszent.

jáccadólevel : kártya.

jó-ja a tejnek : pilléje, föle.

jóakarász : jószánta ; »csak leesett zendejrül, nem jóakarászübul szált le« . jó rögvelt : jókor reggel.

jövet : jövedelem ; »szép jövetese vót!«

mekkalapol : megsüvegel.

kamara : szoba (hodáj is).

kapuska : kertajtó.

elkáról (kárliani) : 1. elveszt ; »i pénzét elkárlottam« ; »vajelnyered, vaj elkárlod.« 2. kárt vall : »ü keme kacag, én kárlottam«.

kedves : jókedvű és nem »egy kicsit részeg«.

kertel : kertelt vessző : font vessző ; kerteletlen : kerítéstelen.

kerekül : »hirtelen kerekült tüzet attam«.

mekkeresztel : keresztbe rak, »leült, mekkereszteltén e lábait«.

kez, kezeháta, kezetenyere.

kéreg : a szekér feneke, oldala »csánnyák kertelt vesszőből, doszkából, hárszhéjbul«.

ké : »nem hagy két« : nem hagy békében.

kiszki: ki s ki: mindenki; »kisz-
kinek vadzson édzs loa«.

koliba: kunyhó.

korácsu: egykorú, korbanegyforma.

mekkotal: kikölt tojást.

köt: »^zidén fa nem kötött körtit«
[vö. Tiszántúl: szépen köt a
dinnye, szálló: virágzás után mu-
tatkozik a gyümölcs.]

kövérfű: ol. ingecatá.

kürék, -ki, -be: ki-be fogom az
ökröt. »Kikürtin éz ökreket«

kólc: disznóagyar.

kulyak: ököl; »hepek i kulyakot«,
adok egy öklöst.

küpüsz: köpüs, méhész.

langy, langyos h.

lám: hadd látom; »menék, lám meg,
mit csánnak«; »lám meg no!«

lassú h.; lassan, lassacskán megvan.

level: 1. könyv, 2. kártya.

levelnező: javasasszony.

loboda: egy burján faj.

lyav: pénzegység, frank; »az el-
ment, kölcsenezett i bojerjtül
500 lyavat.«

mágár: számár.

majesig: mindjárt.

mostoha h.; ehelyett: kettődik
mámám.

mikünket: bennünket, ez hiányzik.

mincsak: mégis; »Mincsak meg-
értetődünk igazmagyarval, in-
kább mint a törökvel;« »ha
elékap az ember, mincsak tu-
nyább élni«.

mog, mogzot: »rosz mogzot vacc«.

motusze: rokon.

mómicca: majom.

murha: lucérna gaz.

návála: nagy csomó ember.

megnehezedik e lány: megterhe-
sül.

nékozolódik: kínlódik; »okkor a
kucsá orditni fogott, hodzs

mit csánnyon ü hetven eszten-
deig, nékozológyék...«

nemáj: ne; »nemáj pihennyünk!«
nevet h. ehelyett: kacag.

nő h.

nötet: nevel.

nyakkötő: nyakkendő.

nyága: nyafogó, gyermek.

nyil »^zembérnek testyibe eljár
egy nyil, elnyilaltassa öd lábát,
testyit«.

bényit: betesz; »nyisd be ^zajtot«.
megnyuad, megnyuhod, belenyuad
^zembér vízbe: belefül és fula-
dozik.

nyomtat: vasal; nyomtató: vasaló.

nyúl ismeretes, de »filesz« hasz-
nálatos.

ország: 1. ország, 2. vidék, a
városon kívül.

öcséssz: fiútestvérek, fiútestvére
vki vkinek; éppigy: hugassz,
leánytestvérek.

örömleni vmit: »örömlin, ha valéki
hézzá menen«.

^zörző: pásztor — mikor ezt hasz-
náltam kinevettek, hogyhát olá-
hul beszélek; ör h.

paraszt: buta, műveletlen; »ez a
rumenai guvern ulyan paraszt,
mind az olá«.

patyik: talán; »patyik elment lesz:«
talán elment.

pazilkodik: iparkodik.

párasz: ^zünü megüzüdütt, kabala
megverödütt, csuk, réce megtipo-
dódott, gölye megistyelödüzt.

pici h.

pogosa: tréfa, pogosál: tréfál.

popmony: kék paradicsom, Buda-
pesten: kék gyümölcs.

pépezzül: puhul.

pujtulu: tengeri héj.

rejt h.

rondzs, többesszám: rondzsák: ruha.

roskol : »törtin e feit, roskolto gondoit«.

roda, (rudám, rudád, rudája stb.) : »rokon; »az mihánt, mert nem rudám, nem huz a szüem, ménynek«.

savanyú h. ; ehelyett: szébossz. sérelem: fájdalom »vadzson i szé-relem e lábombo.«

sovány h. siklik: csuklik.

szám; veszi számát vminek: megfigyel, észrevesz.

szaprun a m. sopron Nyr. 30:173. szel h. ; de: vág szeleteket; s még gyakrabban *hirinkát*.

leszemel: kiszemel; Leszemelt pl. egy menyecskét egy fiu, s egész éjjel vele táncolt.

szemil: 1. ráüt, hasonlít, de 2. látszik: nem szemil essen: úgy látszik, nem fog esni.

széngel, singel: sing-gel mér bort, vizet.

Szépváros: Tirgu frumoz nevű oláh város neve.

leszeret: beleszeret; ugyanis kizárólag szerelemre vonatkozik. szerinka, szárinka: guba, szür.

szól: maga mért nem szól? »Kakasz szól, ember beszél!«.

megszór: a zabot a pelyvától megtisztítja.

szová: hánt, pl. tengerit. szölőlev: a bor tréfás neve.

szul-fü: növény, mellyel veres csikot festenek a lécsérbe (vö. Nyr. 30:323.) ol. valami zo vuru; de sárgítanak is vele.

szültü: furulya.

szültelik: sült pecsenye. teher h.

bételül: tél lesz.

tenyer: 1. tenyér, 2. pofon »attán neki tenyereket«.

termin: határidő.

tesz: rábir: »níp tettin békertelyen hász körül, mert vala mászik embertül kerteletlen«.

eltér: »kértin ez isztent, kurtisszán meg ez ilü-napait; »iszten eltért, sze lehúzott neki harminc esztendőt.«

töpisz: nyál; »töpiszt kitöpin, füstöt kifuján, szájába megmarad: emberganyé« gúnyolják a pipás embereket.

történetből ölt: véletlenül.

törvényező: »elindultak mind a hárman törvényező elé.«

tropizgál: táncol, dobogtatja a földet.

tyukvirág: patak szélén termő, sárga virág. [Caltha, Ranunculus?]

ugatu: megállapodott gúnyneve az oláh ügyvédnek a csángóknál.

ujt, kiujt: kicsirázik.

üszmerkedem: ismerem, tehát állapotot jelent: »rigtül üszmerkedem vele«.

megüt: megöl; »elig! mit jársz (akarsz), hogy üsd meg ez embért?« szolt a verekedés tanuja, miután egyik a másikat jól elverte már.

vajdáni: mezei vadvirág, ol. *rei doce*.

vall: történik, megjárja vki; vallottam: történt velem valami. »Úgy vallott, mind az orosz«, mondták egy legényre, akit nem szeretett a babája (mert az oroszt se szerették az orosz uralom idején a lányok).

vált: »válcsd meg »telt«: hozz másikat.

városzol: vásárol (Nem átvetés, hanem: bemegy a városba, s ott vásárol).

elveődni: összeházasodni; »^zután vétség: véletlen »vétségből meg-
 menekezőt megcsánták, elveőt- lőtt komám«.
 tek, életet foktok üszelni világ: 1. világosság, 2. emberek
 ketten!« »szok világ van miszére, vá-
 megveszekszik: összevész; meg- raszba.«
 veszekettek: összevesztek. vintát, vinmám: nagyapa, nagyanya.

A szövécs csángó műszavai.

A kendert *bévetik, leszedik, kiverik, tóba béteszik, kiveszik, megaszalyák, megbotolyák, megrágtasszák, megtilólyák, megrehellyik, megpérellyik, megesetelik, guzalyra felkötik, ^zorszóval megfonnyák, matulára felteszik, melliket ipítnek, cséberbe bérakják, forrórt riá töltenek, míg meglugazul, feltekerjük moszorra, arrul felteszik e vetőre, vetőrül fel kel huzzuk szulura, átalhuzzák nyüstekbe, is bordákba is, ^zutá onnét béteszik ^zosztovácsékbe, leszűik, vásznat csánnak, megfőzik, megfehérítik, inget is gagyákat ipítnek, abbo a ruhábo jár a csángó magyar ember...*

= *etimail*

Látszólagos tájszavak.

ándzso: ángy.	hod: had.
bádzse, (bádzsem, bádzsed stb.): bátya.	hunyal: hónalja.
— borozda: barázda.	megigiz: megigéz.
bousz: bajusz.	jangyik: ajándék. <i>J. H. K.</i>
csiri, siribogár: cserebogár.	kóbél: kebel.
dudu: dudva.	koncsu: kancsó.
dülöl: gyűlöl.	linse: lencse.
düt: gyűjt.	lopát: lapát.
ébrit: öblít.	lócérna: lucerna.
értelen: éretlen.	lőtő, lütő: lejtő. <i>Pok.</i>
fémlik: fénylik.	magyaru: mogyoró.
ifatal: ifjú + fiatal.	mián, mihán, miánt, mihánt: miatt
fil: fül.	alakjai.
fogy, fodzs: fagy.	nelkült, nyelkült: nélkül.
fokojma: fokhagyma.	ogár: agár.
foloj: faolaj.	okkor: akkor.
folyok: falok.	olvosztoni: olvasni.
folyász: falat.	pakkan: pattan.
meggörnyöl: dörgöl.	— pánk: pók; pánkáló: pókháló.
gyépü: gyapjú.	pázsint: pázsit.
gyiul: gyógyul.	pása: pasa.
dzsalogul: gyalogol (de gyakoribb: földön menen).	polyó: pelyva.
hanyitág: hanyatt.	pöntul: pávatoll.
hëmu: hamu.	repce, rápica, rákica: repce alakjai.
hij: héj.	sahult, sahuva: schol, sehova.
	sápka: sipka.
	sukorodik: zsugorodik.

szárigit, szárigul: sárgít.

szétit: sötét.

szítal: l. sétál, 2. szítal.

megszur zabot: megszór.

szűllő: szöllő.

termény: terminus.

h. - tőp: köp.

uruszág: ország, s nem orvosság. ?/

zutuljáni: utolsó.

váras: város.

vímlámlík: villámlík.

viszva, vizsra, vizsra: vissza.

vej, veje (vő h.)

zargat: zörget.

Javítások: A tavalyi gyűjtésből törlendőek: száun: üst; ver; eltöretett; cöpenyélt; tág; nagyut; nagyviz; — részint jelentés, részint alakbeli hibák miatt. ?/

VI. Elbeszélések.

Az ember élete.

Neki fogott az iszten, ke nem vala mit csánnyon, csántán e földet, meliken elünk. Láttán, ke nem ál jól földnek pusztán, csánt emberekét, kucsákat, mágárákat (szamár), is mindent, mit látunk sze nem látunk szemeinkvel. Zut onnét megcsántán ükét, elejbe gyűjtén. Is ilü napot ígért nekiek.

Elébszer eléhittán zembért, is mondotta neki:

»Te embër, te legy gazda földén, is mindenén, is vigaggy harminc évig, is aggyig is ilj!«

Mikor halta zembër, ke csak harminc évig kel éljen, riutt az iszthenek, hogy mért csak annyi ilü napat ad, sze nagyon köveszeltin. zIszthen halgatta, is nem mondott neki szëmmit. Zután elihittán a mágárt, sze mondotta neki:

»Te ilü napaidba hordozz, huzz, is vizsely, nogy nehezsigekekét, nogy munkákat, is ily kilencven esztendeig.

Mikor halta a mágár, ke kilencven esztendeig kel ilyen (éljen) ulyan nehezen, bögni fogott, udzs mind e mágár, is rini fogott, sze kértin ez isztent, hodzs védzsen vizsra zesztendejibül.

Okkor az iszthen meghalgatta, is lehuzott neki husz esztendöt.

Mikor ez embër hallottán, ke lehuzott husz évet e mágártul, odoszökött, reménykedve-kérte az isztent, hodzs aggyán oda neki. zIszthen ideatta.

Azután odohittán a kucsát, is mondotta neki:

»Te kucsá, te legy embërnek jó barátcsa, örëzd rossz emberekét, is minden roszakaratutul, udzs, hodzs még e hódhoz is ugassz. Is ily hetven esztendöt!«

Okkor a kucsá ordítani fogott, hodzs mit csánnyon ü hetven esztendeig, nekozológgyék, kértin az isztent, hodzs vegyén le zélő napaibul. zIszthen lehuzott neki husz esztendöt.

Mikor meghaltán ez embër aszt, felszökött, sze reménykedve ésménd kértin, hodzs aggyán oda neki. zIszthen ideatta.

Azután eléhittán a mómiccát (majom), is mondotta neki:

„Te mómicca, te ledzs emberkipbe, is dzsermék eszbé, sze ily ötven esztendeig. Mikor meghaltán aszt, siratódott, mind e dzserekék, sze kértin ez isztent, kurtisszán meg ez élő napait. „Iszten eltért, sze lehozott neki husz esztendőit.

„Embér köszentlen „ilü napaitul, odoszökött, is kértin, aggya oda neki. „Iszten ideatta.

Zután elrendeltin mász móldu elevensziget, termettsiget, amit teremtett, is elüle kültin ükét: No, immá^m mennyeték, ilyeték, hodzs kirendeltem nekték.

Elmenték, helyekét fogtok, Moldovábo, Nagymagyarországbo, kisöbben Amerikábo. Is ilni fogtok.

„Embér ilt harminc esztendeig, ippeg mind a sászárok abba a tájba. „Után harminctul ötven esztendeig óltak dzsermekéi, n'épe, dolgozott neh'ezbül, hozott haza, ami kel házhoz, mert ezek óltak a magárnak esztendei.

„Után „embér ielt ötventül hetvenig mind e kucsá, ürzi vagyonszágát, s ugot, mind e kucsá hódhoz, gyet valéki közeledik, vedzsén el e vagyonszágát. Immán ezek óltak a kucsától való esztendőök.

Hetven esztendőitül „ember eszik bé dzsermekéknek nyomikba, ulyan eszet hordoznak, kacagnak mind e dzsermekék, mit lát másznál, csán ő isz, éppen mind a mómicca, mert ezek e mómicca-esztendőök.

„Es ki iel többet kilencventül, vadnak ördög-évei, és mász móldu lélektől, meliktül még elkivánta, mert aszt képzettin „embér, ke lesz örökkén sászár, mind a harminc évben.

A furfangos asszony.

Okkor ólt, midőn balha hordozott kilencvenkilenc óka vast i lábán és úgyisz téccett neki csunyának.

Édzs embér ólt, sze minden eszbe nem ólt; meghászult i nipel. Óltak dzsermekeik, három; éccer elment molomba, annál a molomnál kapott náválát, nem kaphatott rendet örélni. Várt i darabig, sze látta, ke réngye nem jó, elment mász molomhoz, ott észmént udzs kapott, ott szem kapott rendet örélni. Is mászhoz ment, ott szem kapott, udzs, hodzs hat hétig min járt molomtul molomhoz, is lizvel haza sem jött. Láttán, ke nem ura örélyen, hazaindult.

Ebbe „idübe nipe eladózott mász embér után, ameliknek ólt kövesz pénze, aszt e nip tettin, békertelyen hász körül, mert vala mászik embertül kerteletlen. Béfettén e házat, megcsántán ez éjtukat, sze ielték édzsütt.

Édzs éen hazajött „zelső ember e puival, molombul. Nezett kapuhoz, kerthez, nem ismertin, ke „ő háza lenne ott, sak arrul üszmertin meg — szomszédoknak hazikrul, is kertelésikrül. Okkor kinyitán e képut, is behuzott „ográdjába. Kikürtin ez ökreket, adott

ennik, akart bémenni házba — bé ólt kulcsolva. Rikujtozott ez ablaknál; okkor e nipe szóllott nekie hászbul:

»Mit keresz te idegen embér házunknál? Ke májtyig mondom meg özembéremnek, mēnnyen ki, s hajson ki, zutra!«

Okkor özembére képzette, ke mincsak megvétődzött, hogy más ember hászhoz húzott, mint képzettén vála, hámarább. Békürtén öz ökreit és kiment ez utra, kikürtén, s lefekütt.

Régvel, mikor kivilágodott, halattak ott emberék, k'erdesztek, mért ül ott az utba. Ű abajgott, ke kihajtották zogradábul, is kipszettin mász ográda, sz kijött, is mos lászán, ke zövé. Okkor özemberék mondották neki, ke nipe mász embért vett, melikkel él. Okkor bément észménd zogradába, erővel, is kérdezni foktán mászik embért:

»Mics-igazval jöttél házamhoz?«

Ű montán, ke az ű háza, veszekedni foktok, nip okkor felszökétt, honnét ül vála, is kérdezni foktán űket:

»Mért veszekették? Hájtok törvényre! Vigzem mingyán! Bizeket udzs!«

Elindultak mind a hárman törvényező elé. Menőleg zuton nip kérdezni foktán mindekét emberit:

»Milyen az a törvényező, hoa ők mēnnek? zEmberek mondották neki, ke mind embér, mind ők isz. Okkor e nip mondottán nekiek:

»Háj, törvenyezelek el ien!«

Kaptok pása ruhákat, mert okkor törekék valának törvényezők zországon, vett pipát e szájába, leült széggre, mekkereszteltén e lábait, bétekertén törék kendővel fejit, is törvényezni fogott. Monto nekiek:

»Vedzsitek észre, ke az isten előtt vattok, sze megmonygyátok zigazt, ke meglillek hēzugságval, dorcse megbüntetlek tükteket!« Kérdezni fokto az első emberit, mit kereszött a másznak a házánál, nem láltán ke be vagyon kertélve, zöjtu megcsánva, ház befedve, mit kereszött ott?

Okkor monta neki:

»Ennek öz embérnek, kit mekkaptad ott, vagyon igazza. Is poroncsolom, tégedet megvertessen!«

Okkor lekaptán a kettődik embere, adzsig verte, maj halálra.

Láltán, ke udzs verin, rikujtott riája:

»Élig, mit jársz, hodzs üszd meg öz embért?« Elhattán. Kérdezni foktán a kettődik embért:

»Te, mét kellett elvedd zembérnek nipit?« Ez monto, ke neki nem ólt nipe, s az miánt.

Okkor e nip monto zelső embérinek:

»Kab le, verd meg, met nem illik mász embérnek nipit elvegyén.«

Mikor halta öz első embere, ke zü nipe sánt igazságot neki, lekaptán, dorcsi verni, halálra. Nip okkor bögett riája:

»Elig, ne üsd meg, nem látod, maj meghólt!« Elhátán. Mon-
tán kettődik emberinek e nip:

»Kely fei immán e földrül, is elmenny, honnét eljöttél. Nicsak,
mit keressz mász embérnek nipihez!«

Kettődik embére elment világba, honnét eljött, és ük — zelsző
emberivel — hazamentek, is házat tartottak, dzsermekeket nőtettek,
s a molomba nem ült hat hétig attulyátul, is nipek ez mihánt
mász emberek után nem mennek vala — midőn balha kilencven-
kilenc oka vast csunyan hordoz vala . . .

Pataki Péter hamissága.

(Martinás Antal elbeszélése.)

Édzs leginy, il moszt isz, ura feltegyin nevit: Pataki Péter,
megöregült, met jó viselése nem ólt. Nem uraólt meghászulyon abbul
a hibábul. Eléltin harminc esztendőt, csudálkozni fogott ü isz, hogy
minden korácsuja (kortarsa.) meghászult, ü magára elmaradott hászu-
latlan. Megállá sz meggondolkozott: hogy mit csánnyon, hogy meg-
hászulyon ü isz. Törtin e feit, roskolta gondoit, hodzs melik lyánt
venne el, hogy elmeheessen — bizeket ugy ólt! — utánna. Felgon-
dolt édzshez, melik rutabb ólt foluba és hitták, meg is mohatom
nevit, mert hitták Csombor lyánya. Is annak isz ólt szeretüje, elment
hozza, tanács kért töle, kért, ke jöjjön utánna. Lyány gondokro
alott. mere fogjon, ezután mennyen? vaj mászután? Es mondottán
Pataki Péternek, ke elmenen hónap Girjestbe levelnezöhöz, is, hogy
megmonygya, ugy csán.

Mászodik nop elment édzs motuszéjével és e Péter megelősztin
ólt, is megnevesztin ólt levelezőnek, ke el kel jöjjön hëzzá lány,
hodzs kérjen tanácsst leveleibül, sze mit csánnyon, mere fogjon. De
levelező ledzsén ulyan jó pretinja, hury monygyán meg e levelekbül,
ke ü, a Péter után jó, mennyen — mert ad neki egy császka rákját.

Nem végesztin meg e Péter tanácsát, e Csombor lyány bé isz
irt nezőnek zogradájába a motuszéjével. Gyet nézett ki Péter zab-
lakon, mutittán nezőnek, jaj, ni ez az a lyány, kit akarnám elvenni.

Okkor e nező elgyugtán e Pétert kemencére. Halgatott, nem
mondott szemmit. Beött e lyány motuszével, tettik nezőt, nezzen, is
mondottán nező nekiek, te lyány, te jársz eladoggyal, is jár hëzzád
két leginy, édzs dagatt arcájánál, is egy ül viz mellett, is dolog
mellett, melik zug.* De itt e levelekbe ugy esik, hodzs nekéd vagyon
szerencséd s szép részed aval a viz mellől.

Okkor Csombor lyány dorcse akarta, isz matuszójának mon-
dotta: jaj az a Péter, a Pataki Péter, is utánna kel mënynek. Attak
tiz bánt nezőnek, hazamentek.

zUtán Pataki Péter leszálott kemencéről, is mekköszönte nező-
nek, is mondottán, ke császka rákját megaggya neki mácorra, met
moszt nicsen pinze. zUtán Pataki Péter hazament, is e lyányhoz öste

* Pilgyestiben, a Moldva partján, malomban dolgozott Pataki.

elment. Nogyon e lány elfogottán, dorcsi szeretén, mind az ü szerencséjit.

^zUtán meneközöt megcsánták, elveöttek, életet fogtok viszelni ketten. Csombor lány dolgozott s e Pataki Péter korcsmában mulatott. Is neveztén mindeniknek, ke ü 10 pénzvel, mert annyit vág egy császka rákja, nyert népét.

Attultatul lyányok észre kaptak, s részegesek után nem mennek, sz bobolók után nem veödnek.

Miért nincsen lova a cigánynak?

Édzs cigánka meggyült édzs csangóval, melik csangó hozstot vala szekerébe bosztánt. Kérdette cigán e csangót:

»Mik azok szekeribe?« Csangó montán:

»Ludcsukmonyok, melikekbül ura vacc kicotoly csitkukot.«

^zUtán e cigán kért a csangótul édzs ludcsukmonyt, hodzs kapjon fel ő is lóra. Sze mekkérdesztén, hodzs hul kotolján még, jöjjön ki ló. Csangó montán neki:

»Te cigán, ná nekéd édzs ludcsukmony, felmenn e hedre, fokába, ott fog, ülj riája, kotold meg hárém hétig, s mekkotolódik, sze nekéd leszen csitkud.«

Cigán meghalgatta csangót, felhágott e hegy fokára, is kotolni foktán, mind megtanitán csangó. Édzs darabtul látán, ke nem jó ki e csitku, megehezett dorcsi, hod lebetegedett. Leesett csukmonyrul, sze csukmony lütöre ment okkor, a népe, is e fia látták, bosztán menni fogott, felszöktek, rikujtozni fogtok, ke né csitku fut. Cigán felemelkedett okkor, fikre tettin kezit, rikujtozni fogott: »pr, pr, pr, csitku áll meg!« Fikvel intett nekie, gyet látán cigán. Okkor nyul kifutott vala bokorbul, s bosztán elhaszadott vala. ^zUtán látán cigán, ke nem foghotto meg csitkut, sze elszalasztotta, verni fokton népit s e gyerekit. Is attul cigán verjen gyerekit s népit, s attulta nis loik cigánoknak.

-a? (ne

A hamis kotonák.

(Szójáték.)

Kotonák indultak verekedészbe, menőleg ^zuton békeröztek gazdára, hodzs meghályanak. Házigazdának ölt édzs luggya megszütve e kemencébe. Éen kotonák felkeltek, s kivették ludat, s bétettek rossz bocskort csérpenyöbe, hol volt a lud. Más elvettin kakaszt; reggelig míg ült édzs óra, kettü, felkelnek e kotonák, monygyák e gazdának:

»Elmenünk gazdaúr!« E gazda monygyán kotonáknak, ályanak, had szólján meg e kakasz. Kotona montán:

?

»Megszól ^zután is. Nekünk nagy hírünk jött, mert e Boeskorom király kiverte Ludibenci császárt Cserpenyő városbul.«

Igaz történet.

(Töredék.)

Ólt így ember, hitták Nasztratin Hozsének. Az elment, kölcsenezétt i bojertül 500 lyavat. Bétólt a termin, hodzs megaggya pénzét, ő nem ment e bojerhez, hodzs megaggya e pénzét. Elment a bojér hozzá, kérte a pénzet. Monygya nicsen moszt, eljő hetire. Okkor megadom. Meggyig e bojér visszament, aggyig és tanácsolt népivel, hogy elménnek császár johoja mezön, marad gyöpü e sipkén, mük eldütük, azt tanácsolta népje. Sz megaduk pénzét bojernek. Mikor elment e bojer e Nasztratin Hozséhez, N. H. felbútt a kemen-cére, népje montán:

»Uram, dütünk gyöpüt, sipkérül, melik elmarad a császár johokrul, eláruluk, sz megaduk pénzét. Okkor N. H. felkelt e kemen-cén lábra, s vert e teneribe, mikor a bojer kacagta, honnét aggyák meg pénzít.

Monygyán bojernek: »Uram« — aszmongya — »moszt kacag, há megláttad pénzét e kezedbe . . .«

VII. Népdalok.

Forrófalvi danolás.

(Róka Márton, forrófalvi deák följegyzése.)

Virágos kertembe felnőtt szép almafa;
Felnőtt szép almának tizenkét szép ága,
Tizenkét szép ágnek háromszáz levele,
Háromszáz levelnek hetvenhat virágja,...

Hosszu szép almafa hosszú szép esztendő,
Tizenkét szép ága tizenkét szép holnap,
Háromszáz levele háromszáz mies nap,
Hatvanhat virágja hatvanhat vasárnap.

Még más danolás.

Kár a szép leánynak buba megvénülni,
Pijácós legénynek katonának menni.
Szolgálom a császárt, de nem kevélségből,
Hordozom a fegyvert nagy kételenségből.

Nyerit a szürke paripa,
S indul a vitéz kotona;
Már itt megválnak a vitézség
Mindennapi jó reménység.

Tü vágjátok vagy mü vágjok,
Piros vérit kioncsátok,
Koporsóba bészárjátok.

Bucsuzzál el lovam meleg istállótól
Én is bulcsuzom el én édes apántól,
S az én édes anyántól
S az én genge rózsántól.

Elment az én édesem idegen országra,
Irja levelire mennyek el utána;

Nem menek utána idegen országra,
 Meggyászolom itt is feteke gunyába.
 Délig fetekébe, délután fehérbe,
 S attól fogva aranyos köntösbe.*

<p>1. Szívü ostor helyett
Két pisztoly övembe,
Hogy vele őrizsem
Házom s határomot.
Lelkem gyermekeim.
Jól szót fogadjatok.
Mit csak mond anyátok
Jól meghallgassátok.
Istennek áldása
Szálljon tü rivátok,
Édes hazátokban
Legyen lakásotok.</p>	<p>Ne sírátkozz értem,
Lelkem feleségem,
Fel süttött e'napom,
Melyen indulnom kell.
Hadba hadakozni,
Jó hirt haza hozni,
Jó hirt haza hozni,
Hazámért harcolni.
Ne keseregj lelkem,
Kedves feleségem;
Gondja lesz Istennek,
Árva életedre.</p>
<p>2. Mikor nagy lány voltam,
Szabad madár voltam,
Ha este el mentem,
Reggel hazamentem.
Senki azt sem kérde
Hol jártál, hol ültél,
Hol ittál, hol ettél,
Kivel beszélgettél.
De hogy férhez mentem
Fogóly madár lettem,</p>	<p>Csak szomszédba mentem,
Mingyárt haza mentem.
Mingyártis azt kérdék
Hol jártál, hol ültél,
Hol ittál, hol ettél,
Kivel beszélgettél.
Mig számomot adám
Addig elis kapám
Karcsu derekamra
Jó verést hátomra.</p>
<p>3. Az ajtódat nyisd ki rózsám,
Ajtódon van kit rég vártál.
Kit rég vártál, sóhajtoztál,
Talán csak nem csalogattál.
Ajtóm nyitva, be is jöhetsz,
Üres a pad, le is ülhetsz,
Hol bejöttél, el is mehetsz,
Mit hoztál mind el is vihedd.
Nekem soha nem is kellesz,
Hűségemért ne kisérgess.</p>	

* Az ezután következő dalokat *Petrás Ince János*, Klézse oly szerencsétlen véget ért ferencrendi papja gyűjtötte, ugyanaz, aki *Rokonföldi* néven nem egy szép csángó dalt tett közzé a Nyr. régebbi (3. 4. 5. 6. 7. 9. 10. 14. és 25.) kötetekben. A kéziratokat még 1900-ban megtaláltam a klézsei kántorlakás padlásán, poros katekizmusok között. Részben a Nyrben már közöltek kéziratát is megvan; ezek szerint Nyr. 10:479 a két első sor így javítandó: Kövecses víz közepibe, Ugy feredik két görice.

4. Azét szöretem én,
 Falú végén lakni:
 Met az én édesem,
 Ott jár le aratni.
 Ulyan szép, kedves ő,
 Mind az ég angyala:
 Izzad szép hömlöka,
 Lobog sárig haja.
 Arassa buzáját,
 Rakja kalangyáját;
 Verityékvel festi
 Gyenge szép arcját.
- Kicsike e buza,
 Nagyot kell hajlani:
 Karcsu darakának,
 Ketté kell szakadni.
 Csak azit szöretem,
 Patak *mellyett* lakni,
 Met az én édesem;
 Oda jár itatni.
 Lovait itassa,
 Magát fitogtassa;
 De mikor el nyargal,
 Szüvemet szakassza.

5. Árpacipó, kenderlepény,
 Szép Czillandi ullyan legény
 Belsőföldön* ő nagy vezér;
 Kit meglát, senkitől sem fél.
 Eszik, iszik, mulatozik,
 Szép népivel hadakozik.
 Szép Cillandi rezes kardja
 Ez a Boért elvagdálja.
 Sir a Boér keservesen.
 Nem sétálhat Bukuresten.
 Sétálhatna ha akarna,
 Ha nyakával nem gondolna.
 Ne gondolna a nyakával
 Hogy ha élne igassággal.

6. Tull a vizen meg innen
 Barna vagyok leg innen.
 Ha barna vagyok is én,
 Szép szöretöt tartok én.
- Szép szöretöt tartok én,
 Aval kinek ártok én.
 Aval kinek ártok én,
 Ha szöretöt tartok én.
7. Szoross uca szegelettye,
 Ott hull le a berekenye.
 Ott hull le a berekenye,
 Hol édesem megszerete.
- Hol édesem megszerete
 Ott legyen éltem végzete.
 Ott legyen éltem végzete,
 Ha Istenis ugy rendelte.

8. Kicsi lyánka nagyot nöttél,
 Azt gondoltam férhez mentél.
 Nem mentem én, nem kerestek,
 Ingemet honfelejtettek.
 Itt hon ülök, inset varrok,
 Dolgozom mennyit csak bírok.

* Itt Belsőföldön *Moldvaoláhország*, Külsőföldön pedig Magyarország értendő.

Nem döngeti senki hátom,
 Mit én annyi sokszor láttam.
 Készebb leszek hon vénülni,
 Mint fejemet elveszteni.
 Egy rossz után, ha elmennék,
 Se lány, se asszony nem lennék.
 Csak jó Istenembe bízom,
 Tudom, meg nem csalatkozom.
 Ha társot ad, társom leszen,
 Ha nem adis, őt tisztellem.

9. Magas fára hág a kopló
 Szép lányokbul válik ringyó.
 Én elmenek messze földre,
 Galaci puszta mezőkre.
 Ott vagyun elég szélmalom,
 Bánatot örölnek azon.
 Nekem es van egy bánatom,
 Oda viszem lejáratom.
 Sebesen fut eme kosi,
 De szeretném rítta járni.
 Ha édesem meg engedné,
 Vele együtt beszélgetni.

10. Szeretlek szépecske,	Soha el nem felejtlek,
<i>Bukilai*</i> menyecske.	Akar merre vigyenek.
Szerettelek, s szeretlek,	Akar merre vigyenek,
Soha el nem felejtlek.	Míg élek, emlegetlek.

11. Napom, napom, fényes napom,
 Gyászba öltözött csillagom.
 Úgy teli vagyok bánatval,
 Mind zöld fűszál viz harmatval.
 El fonnyadt benne a jó szű,
 Mint mezőbe lekaszált fű.
 Lekaszálják, megaszálják,
 Rakáskákba rakogassák.
 Feketeföldön jártomba,
 Jutott nekem a bánatba.
 Illik rivám gyászos ruha,
 Mit nem viseltem volt soha.
 Nezem az eget s a földet,
 Eszem az árva kenyeret.
 Égnek allyán, földnek színén,
 Nincsen ulyan árva, mind én.

* Bogdánfalva falúrésze.

Árva vagyok, apa nélkül,
 De még árvább, anya nélkül.
 Hétszer árvább társom nélkül,
 Mind kiss madár párja nélkül.
 Elment, elment kedves párom,
 Járjon békével, nem bánom.
 Testem teszem gyászos ágyba,
 Fejem bánatos párnára.
 Úgy elváltam egy szép lyántól,
 Mint szép rózsza virágjától.
 Bú életem, bú halálom,
 Halálomot mégsem várom.

12. Kisétalék kis kertembe
 Virágim közé,
 Nagy égi harmat lepte be
 Virágom szinyét.
 Küss görice ritta sétál
 Kicsi sárig lábával,
 Megszóllítám kis göricét
 Szájom szovával.
 Megszóllítám fülyemülyét
 Én szerelmemet,
 Jőjj be hozzám, édes szüvem
 Szép kedvesemet.
- Én nem menek, édes szüvem,
 Mert megutáltál,
 En helyettem, édes szüvem,
 Mást választottál.
 Jól meg nézzed, édes szüvem,
 Kit választottál.
 Tiszta víznek szinye alól
 Mérget ne igyál.
 Sem nem szebbet, sem nem jobbat,
 De még ulyant sem.
 Nem felejtlek, nem felejtlek,
 Téged sohasem.
13. Én Istenem, eljött este,
 Szeretóm még nem jött ide.
 Vaj nem jöhet, vaj nem lehet,
 Vaj szeretője más lehet.
- Megüzenem édesemnek,
 Tarcson mást szeretőjinek.
 Ne tarcson ingem csúfjának,
 Booskorbeli kapcájának.
14. Jaj, anyám, meghalok,
 Házasodni akarok.
 Jaj, fijam, ne halj meg,
 Inkább házasodjál meg.
 Jaj, anyám, nem merek,
 Mert azt mongyák, hogy gyermek.
 Jaj, fijam, nem mondják,
 Csak a' papok hazudják.
15. Ki menék örömet
 Tennap az erdőre ;
 Óseinktúl szerzett
 Hegyes hércceinkre.
 Falunk végin tüstént
 Eszembe jutának.
- Kik e hitvány földért
 Talán vért ontának.
 Egyszeribe kedvem,
 Úgy el szomorodék ;
 Hogy vig sóltülésem
 Elkeservesedék.

Méges elámbolygék
Patyul * oldalába;
Ott ríva borulék
Egy hideg forrásra.
Előmbe reppene
Egy fekete rigó;
Vérem megdöbbene,
Szóllék mi a holló.
Forrásról felugrám,
Vizet nem ihatám;
Hanem jó kedvemből
Rigót megszólítám.
Madarkám, madarkám,
Csacsogó rigócskám:
Ne sűrisd vizemet,
Ne busisd szívemet.
Egy cseppet hagyj igyam,
Tán úgy jobban hágom;
Bodzás puszta hegyit,
Szép Patyul tetejét. | Patyul nagy tetejét,
Vicsolla erdejít;
Vicsolla erdejít,
Rákos szép mezejit.**
Ha folyó víz lennék,
Bánatot sem tudnék;
Hegyek, völgyek alatt
Szépen lesietnék.
Kerek erdők alatt
Zöld fűvet növelnék.
Szép porondot mosnék,
Szívet vidámítnék.
Még a szép patak is
Télbe megaloszik.
Annak hideg jege
Nyárba kialuszik.
Én dobogó szívem
Soha meg nem nyugszik;
Míg ezekről eszem
Mélyen gondolkozik. |
|---|---|
-
16. Édes ángyom, gyöngyvirágom,
Leszakasztott mákvirágom.
Nem haragszom én kegyemre,
Csak szívemre, s szemeimre.
Csak a tündér szerelemre
Ennyi búra mért vezet. | Akkor jussak én eszedbe,
Mikor pohár van kezvedbe.
Akkor se jussak egyébrül,
Csak egy igaz szerelemlől.
Úgy forogjak én elmédbe,
Mind tüzes láng kemencébe. |
|---|--|

Enyelgés.

17. Nezem, nezem magamot,
Nem találom páromat:
Ha megkapom társomat,
Neki adom magamot.
Néhol menen látod-e?
Kezít fogom, bánod-e? | Édes Rózsám teveled
Beszélgetni sem lehet,
Ha beszélni lehetne,
Száz aranyat megérne. |
|---|--|

* Patyul, Vicsolla, Bodzás, Rákospatak, Rákosmező helynevek a *Klézse, Somoska* falúk határin.

** *Mátyás az igazságos* mikor Moldvában István vajdával harcolt, az ojtózi szoroson jött ide; nem messze járt e *Rákos* mezőtől, mi hegymagaslaton terül el, van róla adat, hogy már a korban így nevezték. Elmondhatja a csángó magyarság is jeles költőnkkel: »*Hol Mátyás az igazságos? te láttad őt boldog Rákos*«, — közlő pedig sokszor elzengette e helyen Kisfaludy érzelmeit e dalban:

»*Miről apám nagy búsan szólt,
Hogy hajdan itt szebb élet volt.*«

18. *A csángó lányok derült mondatai* kiáltozva, elhangozva, danolva, ugrálva egy menyasszony elvitelekor. Klézsén, 1880. november 25-én.

Szép az uca, ha poross,	Ha nem piross szinetlen
Minden lány szép, ha piross.	Csókot kíván végetlen.
Ha piross nem szintelen,	Csókot kíván végetlen,
Csókot kap ő hirtelen.	Ha kap es csak véletlen.

Új évi jó kívánat.

19. Eltöltöttünk egy esztendőt,
Adjon Isten jobb jövőndöt!

Enyelgő gúnyolódások.

20. *Jó foslék: rosz foslék; küss foslék: nagy foslék; szép foslék: csuf foslék; lágy foslék: tág foslék; rest foslék: vén foslék; künn foslék: benfoslék; hol foslék: ott foslék.**

* Foslék (nem festék!).

** E gúnyolódásnak eredete a következő: Körülbelül egy évtized előtt Klézsére vetődött egy székelyföldi, háromszéki, lábaiban béna agglegény, ki házalva favágással, sepergetéssel tartotta fel magát a jó szívűek között; egy kora reggel megindult napi teendőket keresni, találkozik két negédes lányokkal, kik hátukon kupákkal iramlottak kora reggel a mezei munkára; a szokott *Isten álgya meg* köszöntés után legényünk azt kérdi: hová mennek foslékek? miből úgy ráragadt a foslék név, hogy meg nem számítható változásban kellett hallania a nyomorultnak haláláig, akit különben mindenki kegyelettel említ máig s e kalandot tulajdon vallomásából írta a közlő. Nyugodjon békével jó Ferencünk!

Klézsén, Moldvában, 1880. november 25-én.

Rokonföldi.

VIII. Szólások.

Elvette a pipát; elvesztette a csibukját: lerészegedett.

Nem fejte meg a bakkecskét: ivásközben arra mondják, aki előtt üresen áll a pohár.

Megcsalódzott, mint a nagylány — hasonlat, mely arra vall, hogy a nagylányok életében nagyon gyakori az ilyen »megcsalódzás«.

Eki idején: szántáskor.

leszen-leszen: igen-igen, megengedem.

bizeket úgy!: bizony, de bizony úgy; akkor mondják, ha beszédjük hitelességét akarják megerősíteni.

Monygya?: tessék?

Köszönésformák: *Egíssiget! Isten álgya meg!* Felelet: *Megálgya isten!* Megköszönés: *Isten fizesse, vagy fidesse!* F.: *jó szüvel (szívesen).*

Megszólítások: Felsőbb személlyel a harmadik személyben beszélnek: *ü kügyme, ü keme nagymagyarországi?*

»*Há nem monta a tisztelendő atyasága?*« — olyan mondta ezt, aki a papról beszélt a papnak.

Rímes szólások: *Igyuk e bort Sz rugjuk e port.*

Ne szorisszán kezemet Ke üzmerem zeszedet.

IX. Nevek.

Klézse. Az 1855-diki klézsei anyakönyvben meg van írva, hogy a klézsei, bogdánfalvi, forrófalvi és nagypataki csángók nyolc családból származnak. Ugyane 8 család neve a felsőklézsei földosztó oklevelen megvan. E nevek: Demse, Róka, Petrás, Karta, Istók, Csurály, Vastag és Györi; egyéb nevek: Berzsenyi, Benke, Bezsán, Kotyor, Pista, Budó, Bodó, Farkas, Magyar, Gyepesi.

*Lok. n. 2, 37
(Berzseny)*

Luzi Katugera. 1780-ból: Szentes, Varga, Bartos, Dobos, Istók, Sós, Soltész, Zsigmond, Varga, Dávid, Céka, Bodó, Kocsángó, Csobán, Csurák, Mesterke, Baka, Bakoska, Duna, Mézes, Mártonka, Péterke, Gergelyke, Máriska, Lukács, Kopasz, Szár, Szakáll, Kobzár. — Keresztnevek: György, Mihály, János, Magda, Ilona, Borbála, Péter, Éva, Rózsika, Margit.

80!

Szabófalvi nevek: Sándor János, Mátyás György, Imbriske (Imrécske) János, Csikár Gergely, Martinutz Péter, Lukács György.

81!